

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на проф. Светлана Стойчева „Слово и образ – синхронии“ за присъждане на научната степен „доктор на науките“

от доц. дн Маргарита Серафимова

Въпросът за едно възможно общо пространство на въображението, в което плуват всички изкуства винаги е вълнувало умовете. Днес откритията на невробиологията, образната диагностика и информатиката отварят нови възможности за изследване и картографиране на мисловната образност, предшестваща речта, и на правилата, които следва морфогенезата на образите. Имаме ли основание да смятаме, че духът, подобно на материята, се разгръща динамично около общи кодове и единна фигуративна граматика, заложена в нас от самата природа? Възможно ли е да говорим за формиращ психофизичен паралелизъм, поставящ във връзка формите на изкуството и формите на мисълта; за обща матрица, така че безкрайните фигури на въображението да следват един и същ принцип, който да се проявява еднакво добре в картините, в музиката, в архитектурните структури и в начина на разказване?

Ето защо появата на едно изследване, поставящо в единство формите на изкуството не само на сцената на културното ни наследство, но и върху екрана на едно и също креативно съзнание – прави изследването на Светлана Стойчева особено актуално. Още повече, че днес наблюдаваме връщане към синкретизма на познанието, към граничните науки, интердисциплинарните методи, хибридните жанрове, холистичните практики. (Показателно е например, че само преди три години излезе и друга книга, посветена на интермедиаалността и кръговрата на изкуствата в творбите на един известен френско-белгийски писател...¹ Но тук е ценно и обръщането към собственото ни артистично наследство). По своя характер, изследването е недвусмислено разположено в духа на времето, в което живеем.

В съответствие с това то приема предизвикателството да представи креативния заряд на словото в съперничество с „мощната доминация на визуалния код в съвременната култура“ (с. 4). Логично започва с размишления, посветени на изключителния фигуративен потенциал на въображението и на взаимопораждането на образи и разкази, подхваща историята на винаги вълнуващата близост на показването и разказването, и представя богата палитра от мнения и интерпретации по темата (Ф. Шелинг, Шътао, Е. Гомбрих, А. Бергсон, И. Калвино, О. Памук и пр.)

Оттук нататък натрупаните теоретични позовавания намират своето потвърждение в посветените на отделни творци следващи глави на изследването: на Константин Величков, Сирак Скитник, Н. Райнов, Е. Попдимитров, Й. Йовков, както и на диалога П. Славейков –

¹ Антоанета Робова, *Творчески фигури и кръговрат на изкуствата в прозата на Ерик-Еманюел Шмит*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022.

Б. Пенев. Пред нас са образи на творци, „практикуващи синтеза“ на изкуствата. Текстът проследява внимателно това особено артистично явление в българската култура – сп. Художник, което се оказва щастливото пространство на срещи между изкуствата и осмислянето на техните идеи, пространство с „пропускливи“ граници, което създава онази стимулираща атмосфера, която кара публикуващите в него български творци да надскочат досегашните параметри на креативността и да търсят своя глас и своя стил на едно друго художествено ниво – основано върху полифонията на изразни средства, идващи от различни творчески области. Издание, което придава на българските творци европейски мащаб, а преносите между локално и универсално прекосяват съвсем естествено творбите им.

Сред големите достойнства на дисертацията е откриването на неизследвани пространства в творчеството на иначе добре познати автори (Е. Попдимитров като художник, Й. Йовков като поет и пр.). Така по повод на С. Скитник, авторката отбелязва: „Именно това „повдигане на изобразителна степен“ на литературния текст, което постигат илюстрациите на Сирак Скитник, не е достатъчно оценено“ (с. 100), или „малко от литературоведите изобщо знаят за художническия му (на Е. Попдимитров) талант (с. 154).

Но преди всичко, авторката открива и изважда наяве **херменевтичната автотекстуалност** (Р. Коларов²) между картини и текстове, останала незабелязана при разрушаване на естествените връзки между тях в изследвания, negliжиращи различните творчески лица на даден писател. Тези кръстосани четения, които предприема текстът – да вземем забележителния пример с Н. Райнов и японския пейзаж, с. 151 – показват накърняващата целостта на творчеството интерпретация, съществуваща досега, разкъсаното единство на даден творец, съставен от всички езици, които е практикувал.

С. Стойчева се оказва добър навигатор в откриването и обхождането на нови, неизследвани територии. Като човек, който изследва климатичните метафори, няма как да не оценя забележителната интерпретация на вятъра при Е. Попдимитров – вездесъщ образ и в символистичната му поезия, и в лириката му за деца (с. 166-168). Запомнящо се също е и проникновеното тълкувание на мистичната гора у Райнов.

Дисертацията е израз на ненатраплива ерудиция, която с лекота се движи между източни и западни мислители. Редува близкия и далечен план в анализа на художествените явления. С умение поставя творците в контекста на времето, на различни философски школи, езотерични теории и окултни учения.

Заразена от обекта на своето изследване авторката си служи самата тя с богата метафоричност (нейното „образно казано“ се превръща в запазена марка, напр. „Текстът и изображението тук изглеждат като две различни врати, през които се влиза, казано фигуративно, в едно и също пространство“ с. 77), с елегантност и интуиция, които

² „По пътя към изграждането на своята художествена концепция една творба влиза в дълбините на друга, различа нейните съкровени послания и ги озвучава, изговаря ги със своя собствен глас. Това е гласът, обобщено казано, на херменевтичната автотекстуалност, при която творбата действа като семиотичен усилвател“ (Радосвет Коларов, *Повторение и сътворение: поетика на автотекстуалността*. София: Просвета, 2009, с. 236.).

впечатляват, и които превръщат дисертацията в увлекателно четиво със собствена атмосфера (благоприятствана също и от материята, която анализира).

Авторката проявява истинска полисетивност към различните форми на изкуство, анализирайки с фин усет поетичните, живописните и философски пейзажи на това талантливо поколение български творци в сянката на сецесиона. Ценни са и знанията ѝ по отношение на техниките, вещината ѝ на художник, посветен в живописното изкуство, не само като зрител, но и като тънък познавач (напр. „Бронзът допринася за бляскавия ефект на картината. Що се отнася до този ефект, разбира се, няма по-сияйни картини от пейзажите на Райнов, рисувани с лак върху станиол – негова оригинална адаптация на източна техника“, с. 152). Взира се в незабелязаните досега детайли, издайнически подробности, подписи, вплетени в декоративните елементи, прави видима европейската мярка на тези артисти, които творят българското ар нуво.

Свойствено за самата дисертация е и отварянето на границите за бъдещи литературоведски интерпретации – както субективно, в личен план („сериозно мисля, че осъществяването на многопосочния му потенциал тепърва предстои“, отбелязва авторката в своето заключение), така и обективно, посочвайки неизбродени пътеки пред българската литературна наука изобщо. Трудът завършва не с точка, а с многоточие и оставя читателя в онова стимулиращо състояние на духа, при което той е съблазнен да се включи, воден от умението на изследователката да отваря нови хоризонти за писане и изследване.

Ето защо, давам своя положителен вот за присъждане на авторката на научната степен „доктор на науките“.

Доц. дн Маргарита Серафимова

7 юни 2025 г.